

Istorie

Clasa a V-a

Structura unităților de învățare

Fiecare dintre cele 8 unități de învățare cuprinde teme de predare-învățare structurate pe **lecții** și **studii de caz**, la care se adaugă o componentă de **trusă de instrumente**, ce prezintă/exemplifică diverse tehnici și metode de învățare, o **schemă recapitulativă**, în care se evidențiază aspecte semnificative pentru achizițiile elevilor, și se finalizează cu o probă de **evaluare/autoevaluare**.

Cum este structurată o lecție?

- **Planiglob** – marcarea spațiului istoric la care se referă lecția.
- **Repere cronologice** – date cu un caracter orientativ, care ajută la o mai bună receptare și înțelegere a informației istorice în contextul timpului istoric.
- **Termeni-cheie** – noțiunile și conceptele principale ale lecției explicate în dicționarul digital.
- **Tema de reflecție** – provocare formulată pentru aprofundarea unei idei.
- **Mă informez** – textul-suport al lecției, organizat pe unități de conținut.
- **Aplicații** – grupează diverse surse (texte, hărți, scheme, ilustrații etc.) cu rolul de a consolida, extinde, aprofunda informațiile din textul lecției, de a forma și exersa competențele asociate lecției, de a da naștere unor noi probleme și întrebări.
- **Consolidare** – teme de lucru, care situează conținuturile lecției în contexte noi.
- **Proiect de echipă, Portofoliu/Dezbatere...** – propuneri de activități care concluzionează achizițiile lecției și exersează competențe în contexte noi, în forme individuale sau de grup.

Cum este structurat un studiu de caz?

- **Introducere** – cadrul istoric al problematicii/aspectului tratat.
- **Mă informez** – prezentare punctuală a aspectelor relevante.
- **Descopăr** – grupaj de surse de tip diferit, însoțite de scurte prezentări, în completarea textului studiului. Cerințele asociate fiecărei surse ajută la extragerea informației relevante și formează/exersează competențe diverse.

- **Analiză de detaliu** – vizează cu precădere formarea de competențe (lucrul cu sursa istorică).
- **Tema de sinteză** – activități/sarcini care dezvoltă competențele formate prin intermediul studiului de caz.

Varianta digitală a manualului este similară cu cea tipărită, având în plus peste 110 AMII, activități multimedia interactive de învățare, cu rolul de a spori valoarea cognitivă.

Activitățile multimedia interactive de învățare sunt de trei feluri și sunt simbolizate:

 AMII static, de ascultare activă și de observare dirijată a unei imagini semnificative

 Activitate animată, filmuleț sau scurtă animație

 Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Alte butoane folosite în varianta digitală:

- Butonul **CUPRINS**
- Butonul **ECRAN COMPLET**
- Mod de afișare **2 pagini (tip carte)**
- Mod de afișare **pagină lată (pagină sub pagină)**
- Mod de afișare **digital responsive**
- Mod de afișare **comutare automată**
- Butonul **NOTIȚE**
- Secțiunea **AJUTOR**
- Navigare către pagina precedentă
- Navigare către pagina următoare

Cuprins

UNITATEA 1 Alfabetul istoriei. Reconstituirea trecutului	8	Lecția 1	Izvoarele istorice
	10	Lecția 2	Timpul și spațiul istoric
	12	Trusa de instrumente	Proiectul de echipă
	13	Recapitulare	
	14	Evaluare/Autoevaluare	
UNITATEA 2 Preistoria	16	Lecția 1	Primii oameni
	18	Lecția 2	Revoluția neolitică
	20	Lecția 3	Inventarea metalurgiei
	22	Trusa de instrumente	Portofoliul
	23	Recapitulare	
UNITATEA 3 Orientul Antic	24	Evaluare/Autoevaluare	
	26	Lecția 1	Mediul natural și viața cotidiană
	28	Studiu de caz	Babilonul
	30	Studiu de caz	Temple și piramide
	32	Lecția 2	Popoare și civilizații în Orientul Antic
	34	Studiu de caz	Chinezii
	35	Studiu de caz	Evreii
	36	Lecția 3	Inventarea scrierii – de la pictograme la alfabet
	38	Studiu de caz	<i>Epopoea lui Ghilgameș</i>
	39	Studiu de caz	<i>Codul lui Hammurabi</i>
	40	Trusa de instrumente	Construirea unei machete
	41	Recapitulare	
UNITATEA 4 Civilizația greacă	42	Evaluare/Autoevaluare	
	44	Lecția 1	Mediul natural și ocupațiile grecilor
	46	Studiu de caz	Ceramica între utilitate și artă
	48	Lecția 2	Adevăr și legendă în Grecia Antică
	50	Lecția 3	Polisul grec – Atena și Sparta
	52	Studiu de caz	Histria, Tomis, Callatis
	54	Lecția 4	Războaiele grecilor
	56	Studiu de caz	Bătălia de la Maraton
	58	Lecția 5	Alexandru Macedon
	60	Lecția 6	Frumos și cunoaștere în lumea greacă
	62	Studiu de caz	Acropola ateniană
	64	Studiu de caz	Moștenirea lumii grecești
66	Studiu de caz	Jocurile Olimpice	
67	Recapitulare		
68	Evaluare/Autoevaluare		

UNITATEA 5 Lumea romană	70	Lecția 1	Fondarea Romei: istorie și legendă
	72	Lecția 2	Statul roman
	74	Lecția 3	Viața cotidiană în lumea romană
	76	Studiu de caz	Orașul și monumentele publice
	78	Studiu de caz	Colosseumul și gladiatorii
	79	Studiu de caz	Pompei
	80	Studiu de caz	Armata romană
	82	Studiu de caz	Zei romanilor. Templele
	83	Studiu de caz	Creștinismul
	84	Lecția 4	Romanizarea
	86	Trusa de instrumente	Jocul de rol
87	Recapitulare		
88	Evaluare/Autoevaluare		
UNITATEA 6 Geto-dacii	90	Lecția 1	Geto-dacii. Rânduieli, obiceiuri și credințe
	92	Lecția 2	Burebista și Decebal. Războaiele daco-romane
	94	Trusa de instrumente	Vizită la muzeu
	95	Recapitulare	
	96	Evaluare/Autoevaluare	
UNITATEA 7 Civilizația islamică	98	Lecția 1	Apariția și expansiunea Islamului
	100	Trusa de instrumente	Investigația
	101	Recapitulare	
	102	Evaluare/Autoevaluare	
UNITATEA 8 Europa medievală	104	Lecția 1	Formarea popoarelor europene. Români
	106	Lecția 2	Europa creștină în mileniul I
	108	Studiu de caz	Creștinarea francilor. Carol cel Mare
	109	Studiu de caz	Imperiul Bizantin
	110	Lecția 3	Viața cotidiană în Evul Mediu
	112	Studiu de caz	Domeniul feudal
	114	Studiu de caz	Orașul medieval – spațiu al libertății
	116	Studiu de caz	Cavalerism și onoare
	118	Studiu de caz	Cruciadele
	120	Studiu de caz	Catedrale și universități
	122	Lecția 4	Statele medievale europene
	124	Studiu de caz	Lumea românească în secolele XIV – XV
	125	Studiu de caz	Diversitate culturală: Brașov și Cluj
	126	Trusa de instrumente	Excursia tematică
	127	Recapitulare	
	128	Evaluare/Autoevaluare	

Competențe generale	Competențe specifice
1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor și reprezentărilor despre timp și spațiu	1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/proceselor istorice 1.2. Identificarea diferențelor temporale dintre evenimente și procese istorice 1.3. Localizarea în timp și în spațiu a faptelor și/sau a proceselor istorice
2. Utilizarea critică și reflexivă a limbajului de specialitate și a surselor istorice	2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric 2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informații din surse istorice 2.3. Stabilirea de asemănări și deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite
3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienței istorice și a diversității socio-culturale	3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru 3.2. Descrierea rolului unor personalități în desfășurarea evenimentelor istorice
4. Folosirea autonomă și responsabilă a instrumentelor necesare învățării permanente	4.1. Folosirea unor tehnici de învățare în rezolvarea sarcinilor de lucru 4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învățării

U1

Alfabetul istoriei. Reconstituirea trecutului

Harta lui Piri Reis (sec. XVI),
Muzeul Topkapı, Istanbul

Lecția 1 8

Izvoarele istorice

Lecția 2 10

Timpu și spațiul istoric

Trusa de
instrumente 12

Proiectul de echipă

Recapitulare 13

Evaluare/
Autoevaluare 14

1

Halıcnarnas, Grecia – locul nașterii istoriei ca știință

REPERE CRONOLOGICE

sec. V î.H.

apariția istoriei ca știință

499 – 449 î.H.

războaiele greco-persane

485 – 426 î.H.

trăiește Herodot

TERMENI-CHEIE

- arheologie
- cartografie
- eveniment istoric
- numismatică
- proces istoric
- sigilografie

Temă de reflecție

De ce crezi că este importantă studierea istoriei în școală?

Izvoarele istorice

Mă informez

Ce este istoria? La ce folosește ea? Prin ce mijloace reconstituie istoria trecutul? Acestea sunt primele întrebări despre știința istoriei.

Ce este istoria?

Istoria este știința care studiază evoluția umanității, din trecut până în prezent, sub aspecte diverse: economic (ocupații ale oamenilor, unelte folosite), social (organizarea societăților, viața de zi cu zi), politic (bătălii sau fapte ale conducătorilor) și cultural (creații artistice, credințe religioase). Istoricul caută răspunsuri la întrebări de tipul: *cine?*, *ce?*, *când?* și *unde?*, reconstituind astfel faptele istorice, dar tot el trebuie să pună și întrebarea *de ce?*, pentru a căuta semnificația acestora.

Părintele istoriei este considerat istoricul grec Herodot din Halıcnarnas (imaginea 1). Spre deosebire de înaintașii săi, care prezentaseră evenimentele trecutului sub forma unor povestiri fabuloase, el a prezentat pe un ton imparțial „rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu pălească prin trecerea vremii”. În lucrarea *Istoriei*, Herodot oferă informații despre primul mare război al istoriei, o confruntare dintre lumea orientală (Asia) și cea apuseană (Grecia), cunoscută sub numele de *războaiele medice* (499 – 449 î.H.).

La ce folosește istoria?

Istoria nu este doar un exercițiu de înșirare a unor fapte (evenimente și procese). Studiul acestei științe este un mijloc de înțelegere a trecutului și a prezentului, de anticipare a viitorului. Cunoașterea istoriei ne ajută să înțelegem lumea în care trăim.

Istoria reprezintă o sursă de învățare, evenimentele trecutului ajutându-ne să evităm ceea ce a fost rău și să imităm ceea ce a fost bun de-a lungul istoriei (aplicația I).

Ce sunt izvoarele istorice?

Istoricii examinează toate urmele materiale și spirituale lăsate de oameni de-a lungul timpului. Toate aceste indicii se numesc *izvoare istorice*. Cercetătorii folosesc două tipuri de izvoare istorice (aplicațiile II și III):

- *nescrise* → arheologice (imaginea 2) (unelte, arme, haine, podoabe, vase, statui, morminte etc.) și orale (mărturii care circulă prin viu grai – povestiri, balade – sau mărturii păstrate pe diverse suporturi – CD-uri, stick-uri sau bandă magnetică);
- *scrise* → epigrafice (inscripții pe lemn sau piatră), numismatice (monede), literare (cărți, manuscrise, scrisori), sigilografice (sigilii), cartografice (hărți), diplomatice (documente folosite în relațiile dintre state), audiovizuale (ziare, DVD-uri, filme).

2

Șantier arheologic, pe locul unei construcții vechi de 1000 de ani

Aplic

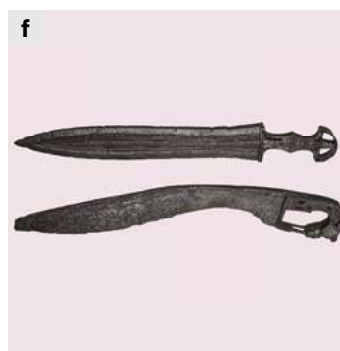

I. Rolul istoriei

- a** „Istoria iaste dascălul tuturor lucrurilor, că ea nu numai cu cuvinte, ci și cu pilde adeverează cele ce învață!” (Samuil Micu)
- b** „Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul.” (Nicolae Bălcescu)
- Arată care este, în opinia celor doi istorici citați mai sus, importanța educativă a istoriei.

II. Izvoare istorice

- 1 Identifică, pentru fiecare dintre imaginile de mai jos:
 - tipul de izvor istoric;
 - categoria din care face parte;
 - informațiile de tip istoric furnizate (economice, sociale, politice).
- 2 Precizează unde se păstrează fiecare dintre izvoarele identificate.

III. Conservarea izvoarelor istorice

- Organizați o vizită (reală sau virtuală) la un muzeu de istorie. Identificați cât mai multe izvoare istorice și observați cum sunt conservate și organizate acestea.

CONSOLIDARE

- 1 Enumeră trei tipuri de izvoare istorice și exemplifică.
- 2 Demonstrează valoarea de izvor istoric a fiecărui obiect din lista următoare: bancnotă veche, ruinele unei cetăți, uniformă școlară dinainte de 1989.

PROIECT DE ECHIPĂ

Căutați acasă, la bunici sau cunoscuți obiecte și documente vechi. Realizați un minimuzeu în clasă. Prezentați aceste izvoare istorice în fața clasei, oferind detalii despre locul unde le-ați găsit, tipul de izvor reprezentat, datare, informații furnizate etc. (vezi sugestiile de la pagina 12).

1

📍 Bethlehem (Israel), locul nașterii lui Iisus Hristos, fondatorul creștinismului

REPERE CRONOLOGICE

Epocile istorice

5 mil. î.H. – 3300 î.H.

Preistoria

3300 î.H. – 476 d.H.

Antichitatea

476 – 1453

Evul Mediu

1453 – 1789

Epoca Modernă

1789 – prezent

Epoca Contemporană

TERMENI-CHEIE

- cronologie
- epocă istorică
- eră

Temă de reflecție

Care este momentul de la care începe cronologia pe care o folosim în prezent? Este un fapt astronomic sau unul istoric? Ori poate ambele?

Timpul și spațiul istoric

Mă informez

În cercetarea urmelor trecutului, istoricii trebuie să încadreze evenimentele în timp (să afle când s-au petrecut) și în spațiu (să afle unde s-au petrecut).

Cronologia

Cronologia este o știință ajutătoare a istoriei, care se ocupă cu studierea datării evenimentelor și proceselor istorice, a documentelor sau a altor izvoare istorice, în vederea stabilirii succesiunii acestora în timp. Istoricii folosesc unități de măsurare a timpului precum: ziua, săptămâna, luna, anul, deceniul, secolul, mileniul, epoca istorică, era ([aplicația II](#)).

În stabilirea cronologiei faptelor istorice și în numărarea anilor, oamenii au folosit o serie de criterii și repere:

- *criteriul religios*: ordonarea este legată de diferite evenimente din viața întemeietorilor de religii, dintre acestea, cele mai cunoscute și mai folosite fiind era creștină, legată de nașterea lui Iisus Hristos, și era musulmană legată de fuga profetului Mahomed de la Mecca la Yathreb (Medina), în anul 622 d.H.;
- *criteriul politic*, în care numerotarea anilor se face pornind de la un eveniment politic important; de exemplu, românii socoteau anii începând cu întemeierea Romei; grecii porneau numerotarea anilor de la organizarea primelor Jocuri Olimpice ([aplicația III](#)).

Spațiul istoric

Spațiul istoric se referă la o zonă geografică în care s-a desfășurat, la un moment dat, un eveniment istoric.

Inițial, pentru a măsura spațiul, omul folosea repere de ordin corporal, precum piciorul, cotul sau degetul. Spațiul a fost reprezentat mai întâi de casă, sat/oraș, țară, adică de pământul pe care trăia omul. Ulterior, el a început să descopere imensitatea spațiului și a inventat alte unități de măsură adecvate ([aplicația I](#)).

Periodizarea istoriei

Istoricii au împărțit istoria omenirii în cinci mari intervale de timp, reperele lor cronologice putând varia în funcție de regiunea la care se referă, astfel:

- Preistoria, intervalul de timp de la apariția primilor oameni până la apariția scrisului și, în consecință, a izvoarelor istorice scrise, respectiv a primelor state;
- Antichitatea, perioada începută în jurul anului 3300 î.H., când a fost inventată scrierea, și încheiată în anul 476 d.H., când a dispărut Imperiul Roman de Apus;
- Evul Mediu, perioada cuprinsă între anii 476 și 1453, care înseamnă cucerirea Constantinopolului de către turci și desființarea Imperiului Bizantin, fostul Imperiu Roman de Răsărit;
- Epoca Modernă, cuprinsă între anul 1453 și începutul Revoluției Franceze (1789);
- Epoca Contemporană, perioada de la Revoluția Franceză până în prezent.

2

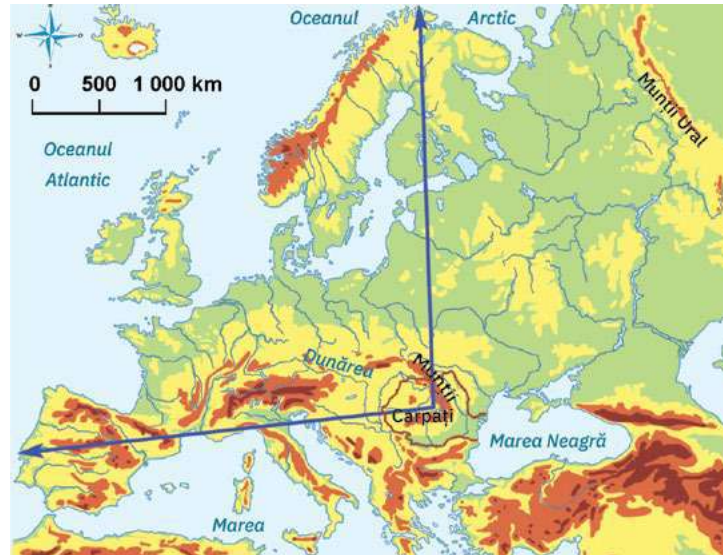
Marele Sanctuar Circular, Sarmizegetusa Regia (România) – construcție interpretată drept calendar dacic

Aplic

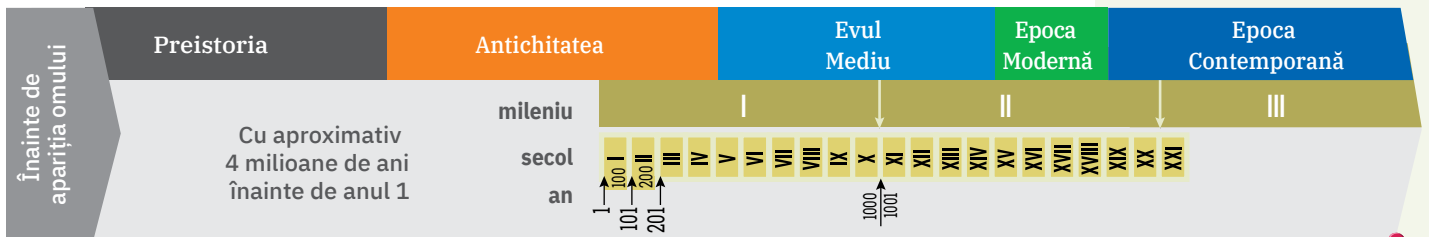
I. Spațiul istoric

Prin poziția sa în cadrul continentului, România este o țară carpatică, dunăreană, pontică (termen provenit de la denumirea antică a Mării Negre – Pontus Euxinus) și central-europeană.

- Dă exemple de 3 – 5 fapte istorice care se leagă de aceste repere geografice.

II. Timp și spațiu istoric

- 1 Stabilește relațiile de corespondență dintre următoarele unități de măsură: an, secol, mileniu, eră.
- 2 Identifică limitele cronologice ale principalelor epoci istorice parcurse de omenire.
- 3 Asociază faptele istorice menționate mai jos cu epocile istorice în care se înscriu.
 - 753 î.H. – întemeierea Romei;
 - 1492 – descoperirea Americii;
 - 1866 – prima constituție din România;
 - 1945 – sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial;
 - 776 î.H. – organizarea primelor Jocuri Olimpice;
 - 1475 – victoria lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Vaslui;
 - 1453 – cucerirea Constantinopolului de către Mahomed al II-lea.
- 4 Dă exemple de alte date istorice înscrise în mileniul I, secolele V, XV, XXI.

III. Calendarul în istoria lumii

„Observând constelațiile cerului, egiptenii au stabilit un calendar în care anul avea 360/365 de zile. Anul era împărțit în trei anotimpuri agricole (revărsarea, acoperirea și anotimpul uscat). Era vorba despre relația oamenilor cu fluviul Nil [...]. Un an avea 12 luni a câte 30 de zile. Acest calendar a devenit calendarul iulian și mai apoi, cu mici retușuri, calendarul gregorian de azi.”
 (Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

- Identifică în textul propus elementele naturale în raport cu care egiptenii realizau măsurarea timpului.

Calendarul egiptean de la templul lui Amun, Karnak, Egipt

CONSOLIDARE

- 1 Enumeră trei unități de măsurare a timpului folosite de istorici.
- 2 Precizează care dintre variantele următoare reprezintă momentul de final al Antichității:
 - a 3300 î.H.;
 - b 476;
 - c 1453.
- 3 Consemnează, pe o axă cronologică, data nașterii fiecărui membru al familiei tale lărgite (părinți, frați, bunici etc.).

PROIECT

Realizați, în perechi, un pliant de prezentare a celui mai vechi monument din localitatea în care trăiți.

Trusa de instrumente

Proiectul de echipă (vezi pagina 9 din manual)

Căutați acasă, la bunici sau cunoscuți obiecte și documente vechi. Realizați un minimuzeu în clasă. Prezentați aceste izvoare istorice în fața clasei, oferind detalii despre locul unde le-ați găsit, tipul de izvor reprezentat, date, informații furnizate etc.

- **Stabilește, alături de colegii de echipă, două-trei obiective ale proiectului și, după caz, alegeți un titlu sugestiv.**

Exemple:

- identificarea și colectarea de documente cât mai diverse și mai vechi;
- recondiționarea și punerea lor în valoare prin prezentări cât mai adecvate și atractive;
- exersarea lucrului în echipă.

- **Stabiliți împreună un plan conform modelului următor:**

Activități	Resurse	Rezultate	Termen	Responsabilități
Căutarea și identificarea de documente	Casele și podurile familiei, bunicii, cunoscuților	Documente/fotografii vechi și diverse etc.	Două săptămâni	Toți membrii echipei
Colectarea tuturor documentelor găsite și recondiționarea lor sumară	Materiale de curățat/un loc de depozitare	Colecție de documente/fotografii vechi etc. pregătite pentru a fi prezentate	O zi	Un membru al echipei
Colectarea informațiilor referitoare la documentele găsite	Discuții, diverse surse de informare (manual, internet, cărți)	Informații relevante despre proveniență, date, utilitate, semnificație istorică etc.	Două săptămâni	Toți membrii echipei
Organizarea documentelor, stabilirea și realizarea formei de prezentare a informațiilor	Spațiu de expunere/materiale suport pentru prezentarea informațiilor	Colț muzeistic documentat	O săptămână	Un membru al echipei
Prezentarea produselor finale în fața clasei	Colțul muzeistic	Elevi bine informați Plus de informații la temă	O oră de curs	Un membru al echipei
Evaluarea rezultatelor și desprinderea de concluzii	Clasa de elevi	Obținerea feedbackului	O oră de curs	Toți membrii echipei

- **Pe baza planului elaborat, îți vei asuma sarcinile colective și individuale care îți revin.**

Participă, alături de colegi, la **colectarea** documentelor, la **furnizarea de informații** referitoare la cele găsite de tine. Îți poți asuma sarcina individuală de a **organiza** colțul muzeistic.

- **Realizează în termenul stabilit sarcinile asumate.**

Caută, la tine acasă, la bunici sau la cunoscuți în vârstă, documente vechi. Stai de vorbă cu aceștia și consemnează într-un carnețel informațiile furnizate. Continuă documentarea cu privire la documentele găsite folosind alte surse de informare. Predă obiectele și informațiile obținute colegului de echipă a cărui sarcină este colectarea acestora.

- **Contribuie la prezentarea produselor finale în fața clasei, de către colegul responsabil.**

- **Participă, alături de colegi, la evaluarea rezultatelor obținute și la stabilirea concluziilor.**

Apreciază calitatea rezultatelor finale obținute de celelalte echipe și stabilește asemănări și deosebiri între prezentări, precum și alte aspecte care îți s-au părut interesante.

- **Evaluarea muncii tale în cadrul proiectului se poate realiza pe baza unei Fișe de observare a comportamentului prezentate mai jos:**

- Manifestă o atitudine pozitivă față de activitate.	DA/NU
- Manifestă interes și plăcere față de activitate.	DA/NU
- Urmează pașii indicați.	DA/NU
- Cere ajutor când are nevoie.	DA/NU
- Colaborează cu ceilalți colegi.	DA/NU
- Acceptă alte puncte de vedere.	DA/NU
- Își asumă sarcini și le duce până la capăt.	DA/NU

Schemă conceptuală recapitulativă

A. Ce este istoria? Izvoare istorice

Definiție

- știința care studiază evoluția umanității, din trecut până în prezent, sub aspecte diverse: economic, social, politic și cultural.

Scopul studierii

- istoria are valoare educativă;
- este un mijloc de înțelegere a trecutului și a prezentului, de anticipare a viitorului.

Științe/domenii asociate

- arheologia;
- cronologia;
- cartografia;
- sigilografia;
- numismatica etc.

Izvoare istorice

- scrise: inscripții, monede, manuscrise, scrisori, sigilii, hărți, documente etc.;
- nescrise: obiecte arheologice și mărturii orale;
- sunt păstrate în muzee, arhive, biblioteci și alte locații adecvate.

Ceas solar, Tarragona, Spania

B. Perceperea timpului și a spațiului

Timpul istoric

- cronologia – știința măsurării timpului;
- datarea evenimentelor/proceselor în vederea stabilirii succesiunii acestora;
- unități de măsurare a timpului istoric: zi, săptămână, lună, an, deceniu, secol, mileniu, epocă, eră;
- criterii de ordonare a timpului: religioase, politice etc.

Spațiul istoric

- o zonă geografică în care s-a desfășurat, la un moment dat, un eveniment istoric (casa, satul, orașul, țara, lumea);
- unități de măsură: piciorul, cotul sau degetul, metrul și multiplii lui.

Model vechi de busolă maritimă cu ceas solar

Verificare

- 1 De ce este important ca istoria să descopere și să conserve urme ale trecutului?
- 2 Care este deosebirea dintre un izvor istoric scris și unul nescris?
- 3 Ce surse/izvoare istorice dezvăluie informații despre Preistoria omenirii?
- 4 Care sunt principalele epoci istorice parcurse de omenire? Prin ce evenimente caracteristice se deosebește fiecare?

TEMĂ DE SINTEZĂ

Căutați informații despre populațiile primitive care mai trăiesc și astăzi în lume și prezentați-le colegilor.

Evaluare

Autoevaluare

I	5 p x 4 = 20 p
II	5 p x 4 = 20 p
III	(2 p + 3 p) x 4 = 20 p
IV	10 p
V	5 p x 4 = 20 p

Oficiu: 10 puncte
Total: 100 de puncte

I. Completează spațiile libere cu informația corectă.

Știința ajutătoare a istoriei care se ocupă cu datarea faptelor istorice se numește Cea mai mare unitate de timp folosită este Aceasta se poate stabili după criteriile politice și Cea mai apropiată epocă de timpurile noastre este Epoca

II. Înscrie pe o axă cronologică (după model) datele istorice menționate mai jos. Consemnează în dreptul fiecăreia semnificația istorică.

- 776 î.H.;
- 476 d.H.;
- 1453;
- 1945.

III. Identifică izvoarele istorice ilustrate în imaginile de mai jos și precizează pentru fiecare tipul de informații istorice transmise.

IV. Scrie un text de 10 rânduri despre importanța pe care o are pentru tine studiul istoriei.

V. Citește textul și răspunde cerințelor de mai jos.

„Hârtia a venit în Europa de foarte departe, din China, fiind transmisă prin intermediul țărilor islamice. Hârtia nu avea nici trănicia, nici frumusețea pergamentului făcut din piele de oaie, dar era foarte ieftină și avea o suprafață foarte netedă. Încă din secolul al IX-lea, chinezii descoperă praful de pușcă, iar primele arme de foc datează din secolul al XI-lea. De aici, această invenție ajunge în Europa, unde pe la 1314 apare primul tun.”

(Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*)

- 1 Identifică în text două repere cronologice.
- 2 Precizează, pe baza textului, secolul apariției tunului.
- 3 Numește două spații istorice menționate în text.
- 4 Transcrie din text două argumente pentru care hârtia a câștigat competiția cu pergamentul.

INVITAȚIE ÎN...

- **lumea cărților:** citește *Introducere în arheologie* de Abigail Wheatley, Struan Reid
- **lumea virtuală:** vizitează situl arheologic Tropaeum Traiani (Adamclisi) la linkul www.cimec.ro/Arheologie/tropaeum/cetatea/index.html

Stonehenge, monument megalitic,
Anglia (cca 2400 – 2200 î.H.)

Lecția 1	16	Primii oameni
Lecția 2	18	Revoluția neolitică
Lecția 3	20	Inventarea metalurgiei
Trusa de instrumente	22	Portofoliu
Recapitulare	23	
Evaluare/ Autoevaluare	24	

1

 apariția primilor oameni

REPERE CRONOLOGICE

5 miliarde de ani î.H.
formarea Sistemului Solar

4,6 miliarde de ani î.H.
formarea Pământului

3,5 miliarde de ani î.H.
apariția vieții pe Pământ

6 milioane de ani î.H.
apariția primilor oameni

cca 1 000 000 – 3000/2000 î.H.

Epoca Pietrei

TERMENI-CHEIE

- antropomorf
- creaționism
- cultul fecundității și fertilității
- evoluționism
- zoomorf

Temă de reflecție

De ce crezi că omul a avut nevoie de artă și de religie, nu doar de mâncare, haine și încălțăminte?

Primii oameni

Mă informez

Printre cele mai importante schimbări din istoria vieții pe Pământ se află apariția omului și inventarea scrierii. Perioada dintre aceste două repere se numește *Preistorie*.

Apariția omului

Două teorii se înfruntă pe tema apariției omului – creaționismul și evoluționismul. Creaționismul susține că toate formele de viață au fost create de divinitate. Evoluționismul, teorie concepută de savantul englez Charles Darwin, consideră că viața a apărut și s-a dezvoltat pe Pământ exclusiv pe căi naturale, fără nicio intervenție divină. Primii oameni ar fi provenit dintr-o specie de maimuțe superioare (antropoide) asemănătoare cu omul, dispărute acum. Oamenii au învățat treptat să se țină pe două picioare și să-și folosească mâinile pentru a făuri unelte, să gândească și să vorbească ([aplicația I](#)).

Istoricii susțin că apariția omului s-a petrecut în Africa de S-E ([imaginea 1](#)). Pe măsură ce au evoluat, oamenii s-au deplasat, părăsind Africa. Unii au ajuns în Asia, apoi în America și Oceania, iar alții în Europa. Acești oameni care se află la începutul istoric al omenirii sunt denumiți oameni preistorici ([aplicația II](#)).

Cum trăiau primii oameni

Preistoria corespunde în mare parte Epocii Pietrei, denumită astfel deoarece uneltele erau realizate din piatră. Această epocă este împărțită în trei mari perioade:

- *Paleolitic* (epoca veche a pietrei): perioada pietrei cioplite;
- *Mezolitice* (epoca de mijloc a pietrei): perioada microlitelor – arme și unelte mici;
- *Neolitic* (epoca nouă a pietrei): perioada pietrei șlefuite ([aplicația III](#)).

Oamenii preistorici se ocupau cu vânătoarea, pescuitul și culesul de semințe, frunze, fructe crescute în mod spontan. Locuințele, peșteri sau bordeie simple, nu erau permanente, oamenii deplasându-se în căutarea hranei. Descoperirea focului și, ulterior, producerea lui prin metode diverse au avut o însemnătate excepțională pentru om, focul devenind o sursă de lumină și căldură. Prepararea hranei prin frigere și fierbere a avut un impact major în schimbarea modului de funcționare a organismului uman și dezvoltarea creierului. Inventarea arcului și a săgeții a făcut vânătoarea mult mai eficientă.

Primele forme de viață spirituală

În Preistorie au apărut primele forme de viață spirituală: religia și arta. Inițial, religia cuprindea ritualuri legate de moarte și culte precum al fecundității și fertilității. Artă trebuia să-i ajute pe oamenii preistorici la vânătoare. Ei credeau că, acționând asupra imaginii animalului pe care doreau să-l vâneze, acționau chiar asupra lui. Cele mai cunoscute picturi rupestre (realizate pe o stâncă sau pe un perete de peșteră) sunt cele de la Lascaux (Franța – [imaginea 2](#)) și Altamira (Spania).

Pe lângă pictură, oamenii acestei epoci au creat și sculpturi zoomorfe (reprezentări de animale) sau antropomorfe (umane). Cea mai cunoscută dintre acestea este *Venus din Willendorf* (Austria). În Preistorie au apărut și alte forme de artă, precum muzica și dansul.

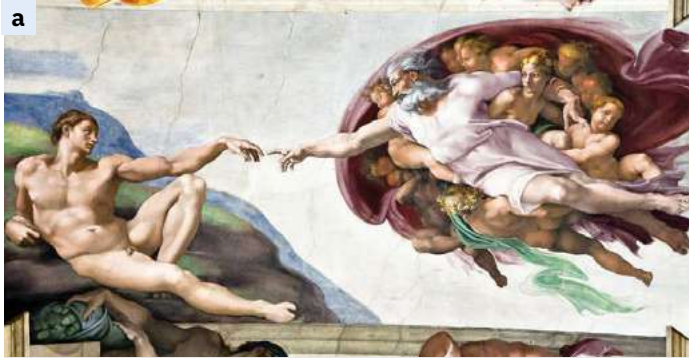
2

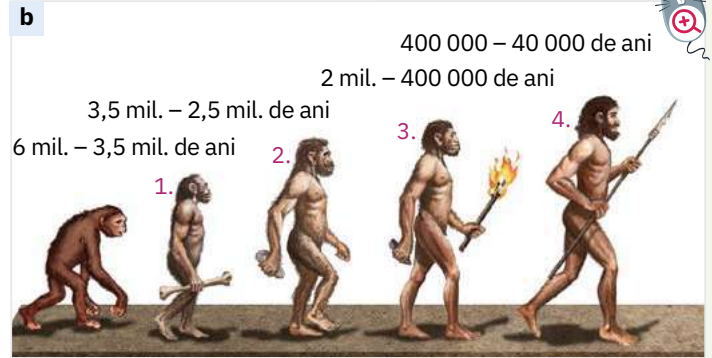
Pictură rupestră, peștera Lascaux, cca 15 000 î.H. (Franța)

Aplic

I. Creaționism sau evoluționism?

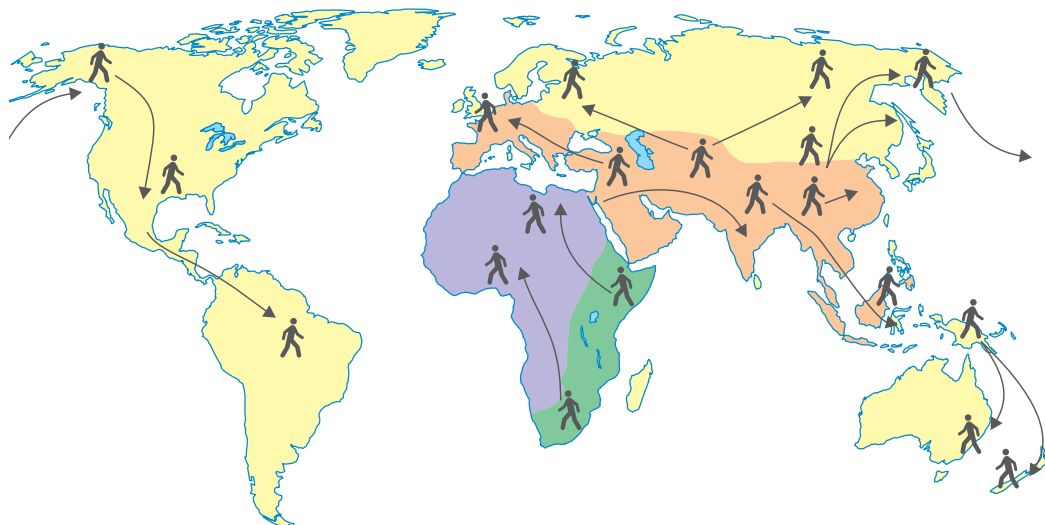
Crearea lui Adam, pictură de Michelangelo, Capela Sixtină (1508 – 1512, Italia)

1. *Australopithecus*; 2. *Homo habilis* (abil); 3. *Homo erectus* (vertical); 4. *Homo sapiens* (inteligent)

- Descrie imaginile și identifică teoriile sugerate de cele două ilustrații, motivând răspunsul.

II. Răspândirea omului pe glob

	6 – 3,5 milioane de ani, <i>Australopithecus</i>		2 milioane – 400 000 de ani, <i>Homo erectus</i>
	3,5 – 2,5 milioane de ani, <i>Homo habilis</i>		400 000 – 40 000 de ani, <i>Homo sapiens</i>

Harta răspândirii omului pe glob

- 1 Descrie traseul răspândirii omului pe glob, reprezentat pe harta dată.
- 2 Asociază principalele etape de răspândire a omului pe glob cu tipurile umane de la aplicația I b.

III. Unelte și arme ale omului preistoric

- Identifică perioadele cărora le aparțin uneltele și armele din imaginile a și b.

CONSOLIDARE

- 1 De ce crezi că oamenii preistorici (aplicația I, sursa b) se numeau *abili*, *verticali*, respectiv *inteligenti*? Care tip uman prezentat de desen a inventat focul?
- 2 Realizează o analiză comparativă între om și maimuță, punând în evidență asemănări și deosebiri.
- 3 Prezintă, în scris, o formă de manifestare a spiritualității omului preistoric.

REPERE CRONOLOGICE

5500 – 2750 î.H.

cultura Cucuteni

4000 – 2000 î.H.

cultura Hamangia

2400 – 2200 î.H.

construcția complexului
de la Stonehenge

TERMENI-CHEIE

- megalitic
- nomad
- revoluție neolitică
- sedentar

Revoluția neolitică

Mă informez

Neoliticul este o etapă esențială în istoria umanității, caracterizată prin adoptarea de către om a unui nou stil de viață: trecerea de la rolul de culegător, vânător și pescar la cel de producător de hrană. Este așa-numita revoluție neolitică, adică primul pas important spre civilizație. Viața spirituală a oamenilor s-a îmbogățit cu noi forme de manifestare.

Două schimbări majore

Neoliticul a provocat două mari schimbări în viața oamenilor:

- 1 Au apărut noi ocupații: oamenii au inventat agricultura, încetând să-și mai caute hrana. Ei au învățat să și-o producă singuri prin cultivarea pământului și au domesticit primele animale (**aplicația I**). Au apărut meșteșuguri noi, precum olăritul, torsul și țesutul.
- 2 Modul de viață nomad a fost înlocuit de cel sedentar. A fost principala consecință a inventării agriculturii. Căutarea de hrană nu mai era necesară. Viața oamenilor se putea desfășura în jurul locuinței, ceea ce a determinat nevoia de a construi case mai rezistente, făcute din cărămizi de pământ arse la soare. Prin amplasarea în grupuri, aceste locuințe au devenit sate (**aplicația II**).

Civilizația neolitică

Primele civilizații neolitice au apărut în jurul anului 7000 î.H., în *Semiluna Fertilă*, o regiune din Orientul Apropiat străbătută de importante cursuri de apă (Nilul, Tigrul, Eufratul și Jordanul). Numită astfel datorită solului fertil și formei sale de semilună, această regiune a fost considerată *leagănul civilizației*, aici fiind inventate scrierea și roata.

În mileniul al V-lea î.H., în Europa au început să apară monumente formate din pietre de mari dimensiuni, numite *megalitice*. A fost începutul arhitecturii monumentale, cu destinație religioasă, un fel de temple primitive. Reprezentativ pentru arhitectura megalitică este complexul de la Stonehenge (Anglia, ridicat mai târziu, în Epoca Bronzului) (**imaginea 2**).

Neoliticul pe teritoriul României

Neoliticul de pe teritoriul românesc este cunoscut pe plan mondial prin cultura Cucuteni (Moldova) (**imaginea 1**), definită printr-o ceramică remarcabilă, și cultura Hamangia (Dobrogea). *Gânditorul* și *Femeie șezând*, aparținând culturii Hamangia, sunt considerate cele mai frumoase statuete din Neoliticul european (**aplicația III**).

Toate aceste civilizații au fost asimilate, spre finalul Neoliticului, de către indo-europeni, năvălitori care veneau din Asia Centrală. Ei au stat la baza formării majorității popoarelor care trăiesc astăzi în Europa.

✓ Temă de reflecție

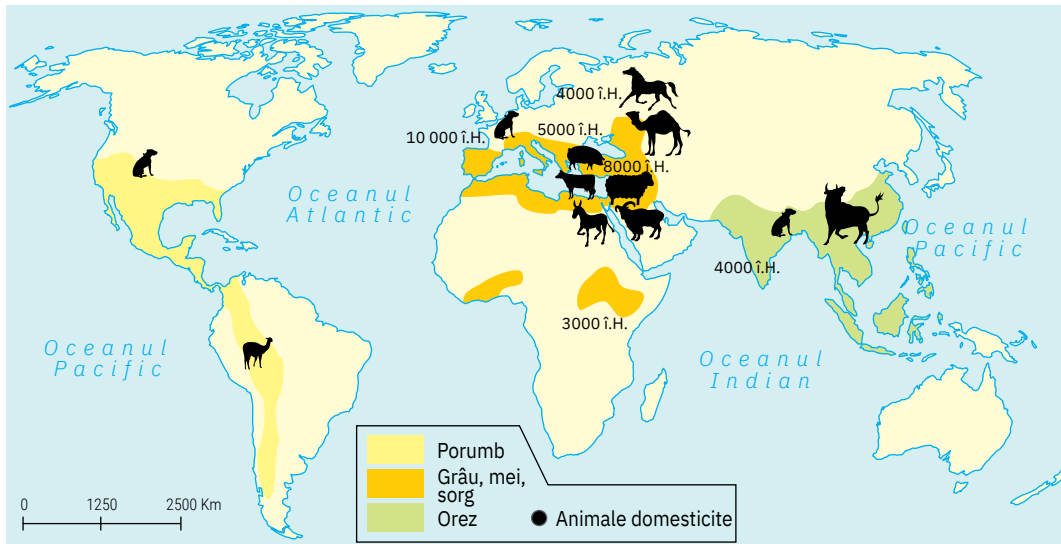
Este justificată denumirea de revoluție neolitică?

Monumentul neolitic
de la Stonehenge (Anglia)

Aplic

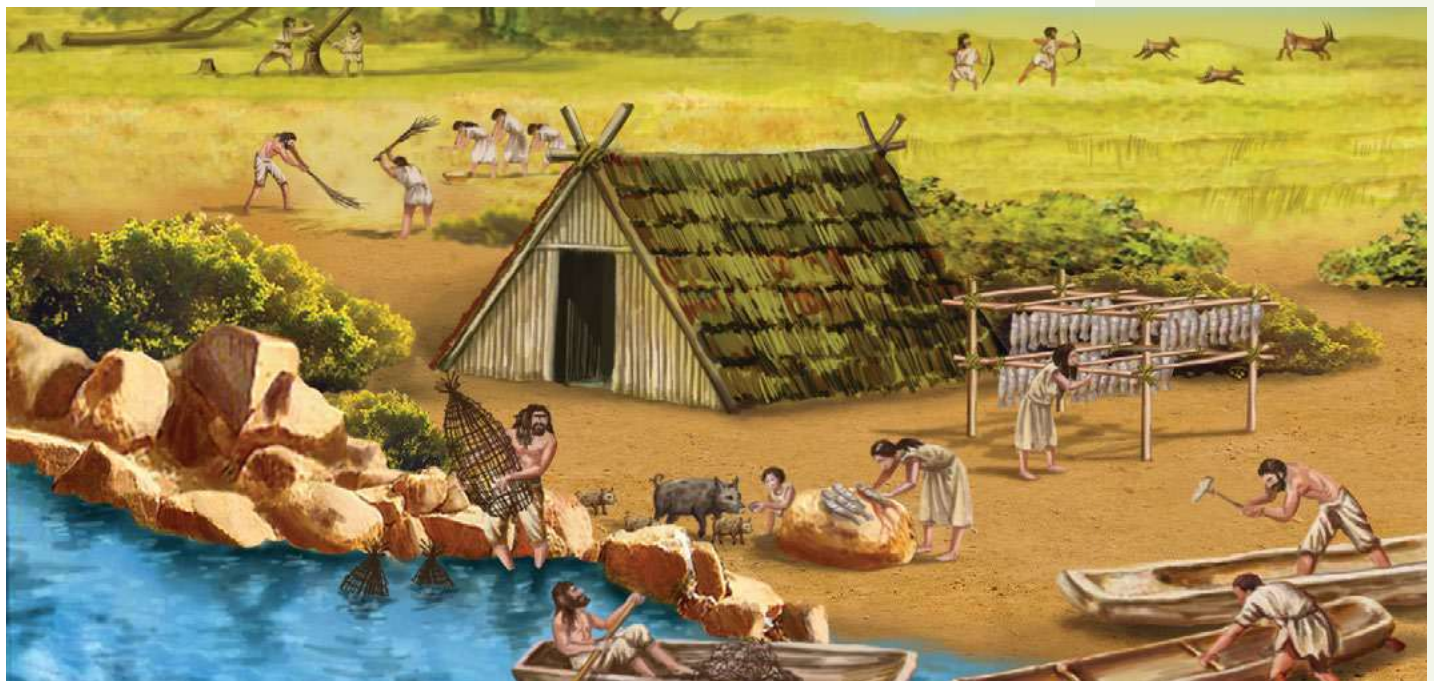
I. Epoca neolitică – spațiu și timp

Harta apariției agriculturii și domesticirii animalelor

- Identifică plantele cultivate și animalele domesticate în diferite spații istorice; explică diferențele.

II. Așezările neolitice

- 1 Pe baza imaginii de mai sus, enumeră și descrie activitățile desfășurate într-o așezare de tip neolitic.
- 2 Formulează explicații pentru apariția primelor așezări stabile.
- 3 Indică activitățile nou apărute în Neolitic.

III. Neoliticul românesc

- Realizează un afiș de popularizare a celor două statuete din imagine, explicând atitudinea exprimată de acestea.

CONSOLIDARE

- 1 Construiește propoziții cu termenii-cheie ai lecției.
- 2 Analizează schimbările produse în viața oamenilor preistorici în plan social și spiritual de progresele economice.
- 3 Imaginează-ți că trăiești în Neolitic. Ce activitate de tip economic (meserie) ai dori să practici? Motivează.

PORTOFOLIU

Realizează un portofoliu cu titlul *Revoluția neolitică*. În alcătuirea lui folosește sugestiile de la pagina 22.

Gânditorul de la Hamangia și perechea lui

1

 primele semne ale metalurgiei

REPERE CRONOLOGICE

4500 î.H.

apariția metalurgiei

3300 î.H.

apariția primelor state

cca 3000/2000 – 1200 î.H.

Epoca Bronzului

1200 – 100 î.H.

Epoca Fierului

450 î.H.

desprinderea geto-dacilor din familia tracilor

TERMENI-CHEIE

- indo-europenizare
- oraș-stat
- stat

Temă de reflecție

De ce este fierul atât de important pentru istoria omenirii?

Inventarea metalurgiei

Mă informez

Într-o perioadă de circa 3000 de ani (4500 – 1500 î.H.), omenirea a făcut progrese remarcabile: a inventat metalurgia și a creat primele state. S-au format popoarele și limbile antice.

Apariția metalurgiei. Consecințe

Începând din jurul anului 4500 î.H., oamenii au învățat să prelucereze metalul (mai întâi arama, apoi bronzul și fierul), deoarece uneltele de piatră nu erau foarte rezistente. Primele semne ale utilizării fierului au apărut în jurul anului 4000 î.H., în Orient (*imaginea 1*). O metalurgie sistematică a fierului din minereuri a apărut în jurul anului 1200 î.H. Tehnologia fierului (*imaginea 2*) s-a răspândit dinspre Orient spre Europa și restul lumii (*aplicația II*). Metalurgia fierului a determinat dezvoltarea agriculturii, a meșteșugurilor și a comerțului. Inițial, schimbul s-a realizat sub forma trocului (schimb de produse), ca mai apoi să apară moneda, un instrument prin care schimburile se făceau mai ușor (*aplicația I*).

După ce, în Epoca Pietrei, credințele spirituale fuseseră cu precădere legate de cultul fecundității și al fertilității, în Epoca Metalelor au predominat cultul Soarelui și cultul morților (*aplicația III*).

Formarea de popoare și limbi. Indo-europenizarea

În această perioadă, au început să se formeze primele familii de popoare și limbi din istorie. Mai întâi, familiile s-au grupat în obști sătești, integrate apoi în triburi. În cadrul triburilor a luat naștere, în timp, o stratificare socială (după avere) tot mai accentuată.

Între milenii IV și II î.H., în Europa de Est au pătruns indo-europenii, o populație de păstori și războinici care îmblânziseră calul, duceau un trai seminomad, foloseau arme din bronz și practicau cultul Soarelui. Ei au contribuit la formarea popoarelor antice europene: grecii, tracii (din care, la mijlocul mileniului I î.H., s-au individualizat geto-dacii), italcii, celții, slavii și germanicii.

Statul

Diviziunea socială a muncii în agricultură, meșteșuguri și comerț și stratificarea socială au generat necesitatea de a organiza comunitatea de pe un anumit teritoriu, de a gestiona și controla resursele și oamenii pe baza unor structuri politice. Astfel a apărut statul. Celor bogăți și puternici li s-au încredințat funcțiile de conducere, organizare și apărare a comunităților lor.

Primele state au apărut în Mesopotamia, Egipt, India și China. Locuitorii din Mesopotamia au construit primele orașe din lume. Uruk, Ur, Mari (sudul Mesopotamiei) au fost primele orașe-stat din istorie. Ulterior, au apărut statele teritoriale, regatele și imperiile.

2

Unelte din bronz, sec. XII î.H., Cugir, România

Aplic**I. Consecințe ale inventării metalurgiei**

- creșterea productivității agriculturii; extinderea suprafețelor cultivate;
- dezvoltarea meșteșugurilor și diferențierea lor de celelalte activități;
- apariția monedei;
- creșterea rolului și importanței bărbatului în comunitate;
- diferențierea socială (împărțirea societății după avere);
- apariția statului.

Analizează, pe rând, fiecare progres enunțat, indicând cauzele și consecințele acestuia.

II. Obiecte din epoca metalelor

- 1 Identifică utilizări posibile ale obiectelor ilustrate.
- 2 Stabilește dacă există o legătură între materialul din care sunt confecționate și eficiența lor.

III. Carul Soarelui de la Trundholm

Carul Soarelui de la Trundholm, sculptură, cca 1400 î.H., Danemarca

- 1 Descrie sculptura și precizează cărui cult îi este atribuită.
- 2 Menționează cărei epoci îi aparține cultul sugerat de imagine.

IV. Joc de cuvinte

- Construiește un rebus privind metalurgia și consecințele sale, care să cuprindă pe verticală cuvântul METALURGIE. Folosește și termenii-cheie ai lecției.

CONSOLIDARE

- 1 Precizează ce formă de stat este corespunzătoare așezării Uruk din Mesopotamia:
 - a regat;
 - b oraș-stat;
 - c imperiu.
- 2 Arată cum asigură statul buna organizare și conducere a unei comunități/a unui popor. Folosește informațiile suplimentare despre stat oferite de manualul digital.
- 3 Realizează, pe caietul de notițe, un text cu titlul *O zi din viața unui copil în Epoca Metalelor*.
- 4 Stabilește o listă de asemănări și deosebiri între Epoca Pietrei și Epoca Metalelor.

ATELIER

Identificați acasă obiecte din metal (fier, bronz sau aramă) și fotografiați-le. Arătați utilitatea lor și stabiliți care dintre aceste obiecte ar fi putut fi folosite și în Epoca Metalelor.

Trusa de instrumente

Portofoliu

(vezi pagina 19 din manual)

Realizați un portofoliu cu titlul *Revoluția neolitică*.

➤ Stabilește, alături de profesorul de istorie și de colegii de clasă, tema portofoliului (alegeți un titlu sugestiv) și timpul de realizare a acestuia.

Exemple:

Tema: *Revoluția neolitică*

Timp: pe parcursul unității de învățare *Preistoria*

➤ Alcătuieste prin consultarea cu colegii de clasă și profesorul de istorie conținuturile esențiale pe care se bazează sarcinile de rezolvat pentru portofoliu.

Generalități: definiție, periodizare, cauze;

Cultivarea plantelor: arii geografice, plante cultivate etc.;

Domesticirea animalelor: arii geografice, animale domesticate;

Consecințe ale revoluției neolitice: omul producător, sedentarizarea, aspecte culturale etc.;

Culturi neolitice: exemplificări/detalieri ale unei culturi neolitice la alegere;

Indo-europenizarea: definiție, consecințe, noi popoare etc.

➤ Realizează o listă de produse care vor fi incluse în portofoliu.

hărți, fotografii, ilustrații, rezumate, eseuri, articole, referate, fișe individuale de studiu, proiecte, rapoarte scrise (de realizare a proiectelor), teste ale unității de învățare realizate prin parcurgerea unității de învățare, înregistrări, fotografii care reflectă activitatea desfășurată de tine, individual sau împreună cu colegii, observații și reflecții asupra a ceea ce lucrezi, autoevaluări, comentarii suplimentare și evaluări ale profesorului și ale colegilor etc.

➤ Elaborează cât mai multe produse din lista exemplificată sau altele care îți plac.

Multe dintre produse pot fi obținute prin rezolvarea sarcinilor/cerințelor din manual, altele ca răspuns la solicitările profesorului de istorie, iar unele pot fi rezultatul inițiativelor și al creativității tale.

➤ Realizează o selecție a produselor obținute și organizează conținutul portofoliului (tematic/cronologic etc.).

➤ Emite aprecieri/comentarii/observații asupra produselor din portofoliu.

➤ Realizează un sumar al produselor și o introducere în care să argumentezi alegerile tale.

➤ Ai în vedere o posibilă grilă de evaluare a portofoliului ca în tabelul de mai jos.

CRITERII DE EVALUARE

Elemente de conținut (temă și conținuturi abordate)

Diversitatea produselor din portofoliu (conform listei stabilite)

Calitatea produselor din portofoliu (existența corecturilor profesorului; existența notelor, adecvarea la teme, resurse bibliografice etc.)

Estetica (așezarea în pagină, calitatea imaginilor/produselor, ordonarea tematică/cronologică)

Originalitate/creativitate

Schemă conceptuală recapitulativă

A. Primii oameni (5 milioane de ani î.H.)

Epocă

- Preistoria este perioada istorică începută odată cu apariția omului și încheiată odată cu apariția scrisului.
- Se reconstituie pe baza izvoarelor arheologice.

Spațiu

- apariția omului în Africa
- deplasarea spre Asia, America, Oceania și Europa

Progrese

- diversificarea uneltelor și a armelor
- producerea focului
- apariția primelor credințe și a primelor forme de artă

Teorii

- creaționism
- evoluționism

Cuțit din piatră

B. Revoluția neolitică (7000 – 2000 î.H.)

Definiție

- trecerea omului de la situația de culegător și vânător la cea de producător

Consecințe

- noi ocupații: cultivarea plantelor, creșterea animalelor domestice
- practicarea meșteșugurilor
- sedentarizarea

Civilizație

- primele culturi neolitice în Semiluna Fertilă (cca 7000 î.H.)
- scrierea și roata
- în România: cultura Cucuteni și cultura de la Hamangia
- monumentele megalitice (Stonehenge)

Cuțit din piatră cu mâner din corn de cerb

C. Inventarea metalurgiei (4500 î.H.)

Materiale

- aramă
- bronz
- fier

Progrese

- creșterea productivității agriculturii; extinderea suprafețelor cultivate
- dezvoltarea meșteșugurilor și diferențierea lor de celelalte activități (metalurgia)
- intensificarea negoțului (moneda)
- diferențierea socială
- apariția statului: orașe-stat și state teritoriale
- noi culte (cultul Soarelui, cultul morților)

Indo-europenizarea

- au apărut popoarele antice europene: grecii, tracii, italicei, celții, slavii și germanii
- din traci s-au individualizat geto-dacii (mileniul I î.H.)

Verificare

- 1 Prezintă cele două teorii cu privire la apariția omului.
- 2 Menționează consecințe ale folosirii focului pentru oameni.
- 3 Care au fost cauzele și consecințele revoluției neolitice?
- 4 Cum se exprimau artistic primii oameni? Exemplifică.
- 5 Care au fost progresele generate în plan economic, social, politic și cultural de inventarea metalurgiei?

Mască funerară în aur (numită *Masca lui Agamemnon*), descoperită în Micene, Grecia

ATELIER

Realizează un desen care să ilustreze un aspect reprezentativ pentru Preistorie.

Evaluare

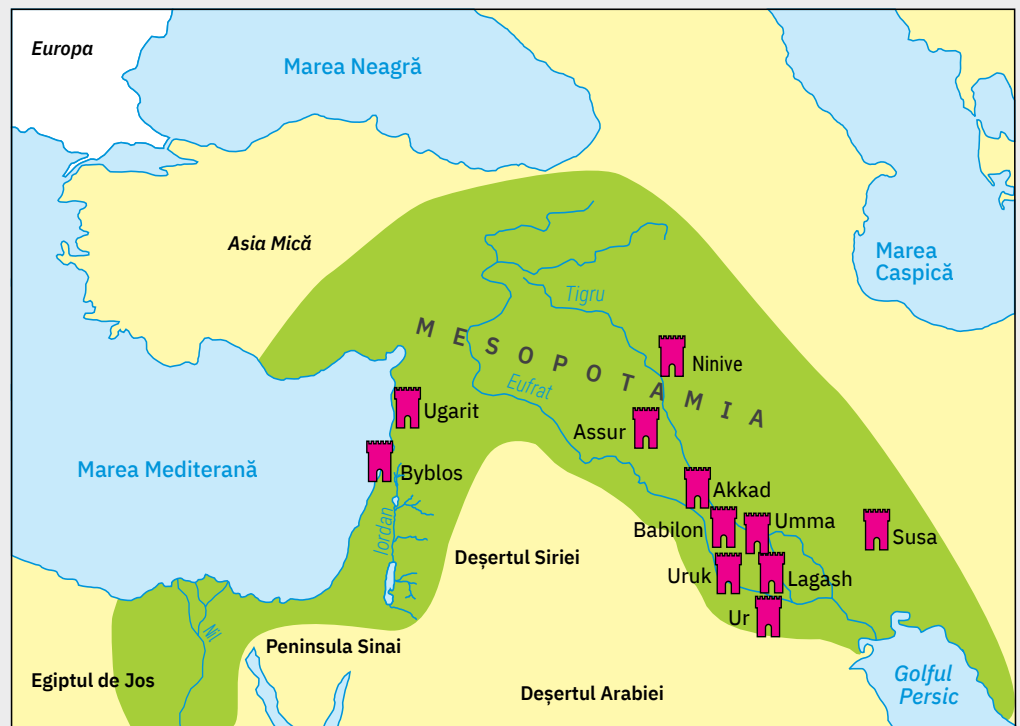
Autoevaluare

I	5 p x 4 = 20 p
II	5 p + 5 p = 10 p
III	(5 p + 5 p) x 3 = 30 p
IV	10 p
V	5 p x 4 = 20 p

Oficiu: 10 puncte

Total: 100 de puncte

- I. Stabilește valoarea de adevăr (A sau F) a următoarelor propoziții:
- În Preistorie au apărut primele forme de viață spirituală: arta și religia.
 - Metalele folosite pentru confecționarea uneltelor au fost arama, bronzul, apoi aurul.
 - Un pas important spre civilizație a fost domesticirea animalelor.
 - Primele state din istoria omenirii au apărut în Europa.
- II. Identifică spațiul istoric marcat cu verde pe harta de mai jos și arată semnificația lui pentru Preistorie.

- III. Menționează câte o asemănare și o deosebire între:

- Paleolitic și Neolitic;
- teoria creaționistă și teoria evoluționistă;
- Epoca Pietrei și Epoca Metalelor.

- IV. Prezintă, într-un text de 10 rânduri, cauzele și consecințele *revoluției neolitice*.

- V. Citește textul de mai jos și răspunde cerințelor date.

„Omul primitiv nu avea o religie în înțelesul actual al cuvântului. El vedea că atât natura, cât și viața lui sunt dominate de duhuri bune și rele, care îl pot ajuta sau, dimpotrivă, îl puteau distruge. De aceea el încerca să înduplece aceste spirite prin magie. De pildă, picturile și gravurile rupestre aveau rol magic, de a-l ajuta să doboare mai ușor animalele.”

(Ion Niculiță, *Istoria universală*)

INVITAȚIE ÎN...

- **lumea cărților:** citește *Peripețiile unui băiețel din epoca preistorică* de Ernest d'Aurevilly
- **lumea virtuală:** vizionează filmul documentar *Amintiri din Epoca de Piatră* (2004)

- 1 Identifică aspectul la care se referă textul.
- 2 Menționează ce elemente considera omul preistoric că domină natura și viața.
- 3 Precizează rolul picturilor rupestre.
- 4 Menționează o altă formă de manifestare a spiritualității omului preistoric.